

КУЛТУРА У ФУНКЦИЈИ НАЦИСТИЧКЕ ПРОПАГАНДЕ

Холокауст и пропаганда, један аспект

Тема часа: Холокауст и пропаганда, један аспект

Циљ часа:

- Сензибилизација ученика на појмове Холокауста, културе, пропаганде и медијске манипулације.
- Разумевање појма Холокауста кроз посматрање аспеката високе и масовне културе.
- Разумевање утицаја нацистичке пропаганде на промоцију сопственог политичког програма и идеологије коришћењем продуката културе.

Циљна група су ученици четвртог разреда средње школе

Број часова 5

Активности наставника:

Наставник би требало да уочи првог часа сваком ученику да хендаут, који садржи хронологију догађаја у Немачкој (1933–1938), појмовник и истраживачке задатке за сваки од четири часа. Такође, наставник коментарише презентације, а потом са ученицима дискутује о њима.

Могући ток разговора са ученицима:

1. час:

- Објаснити значај Хумболтовог универзитета за тадашњи европски свет.
- Скренути ученицима пажњу на изразе лица актера који износе књиге из библиотеке. Избегавају ли фотографисање?
- Подстаћи ученике да коментаришу празне полице споменика спаљеним књигама.
- Размислити о томе шта то значи када једна земља подигне споменик књизи.

2. час:

- Подсетити ученике да је уметничко дело одраз уметничког односа према свету који га окружује. У том смислу поставити питање критеријума лепо/ружно.
- Упоредити боју позадине прве и друге слике Василија Кандинског и године њиховог настанка.

– Размислити зашто су слике аљкаво качене на зидове галерија и зашто су окруживане омаловажавајућим графитима. Верују ли организатори изложбе својој публици или јој сугеришу начин посматрања? Ускраћују ли јој право на различито мишљење и доживљавање уметности?

– Шта се жели постићи ненаплаћивањем улазница за изложбу?

– Има ли разлога што је овој изложби претходило спаљивање књига које нису у духу нацистичке идеологије?

3. час:

– Размислити, у вези са Гриншпаном, о односу између породичних и политичких прилика. Да ли би дошло до Кристалне ноћи да Гриншпан није пуцао?

– Зашто је Гебелсу било стало да Кристалну ноћ прикаже као спонтани народни гнев? Јесу ли сви Немци били спремни на понашање какво је демонстрирано током Кристалне ноћи?

– Зашто Хајдрих забрањује пљачку? Зашто хапсе само младе и добростојеће Јевреје?

– Анализом мапе процените спонтаност акције против Јевреја.

– Шта вам говори гест шефа полицијског кварта Вилхелма Крицфелда?

– Шта мислите о новој намени берлинске синагоге?

4. час:

– Ко је организатор и финансијер антимајсонске изложбе у Београду?

– Зашто тадашње српске власти на отварање позивају и представнике немачке власти?

– Како су на плакатима приказани Јевреји? Да ли је могуће да побожни Јеврејин буде комуниста? Како су приказани Срби? Ко је узор за тип српског човека? Зашто?

– Зашто су натписи на плакатима такви да сугеришу разоткривање неке тајне о Јеврејима? Користи ли се и данас сезационализам у пропагандне или комерцијалне сврхе?

– Шта је стереотипно на плакатима? Процените стереотипе по критеријуму позитиван/негативан.

– Размислите шта се желело постићи штампањем марки у спомен на антимајсонску изложбу?

– Како је народ Србије реаговао на антијеврејску пропаганду? Шта из историје знаш о томе?

– Знаш ли за неког праведника у Србији?

5. час:

На петом часу предвиђена је евалуација стечених знања и разговор о резултатима истраживања која су ученици спровели. Са ученицима прво поразговарати о утисцима након четири часа. Поновити појмовник. Питати их о значају познавање историје и историје уметности. Подстаћи

их да размисле о потреби савладавања школског програма (лектира и сл).
Може ли човек без опште културе да успешно избегне манипулацију?

Наставна средства:

За овако конципирану наставу потребан је видео-бим, као и унапред припремљени штампани материјал (хендаут).

Садржаји:

1. час: Спаљивање књига које нису у духу нацистичке идеологије, испред Хумболтовог универзитета.

2. час: Изложба дегенерисане уметности (врхунска сликарска дела европске модерне).

3. час: Кристална ноћ којом и почиње Холокауст.

4. час: Антимасонска изложба – нацистичка пропаганда

5 час: Разговор са ученицима, на основу истраживачких задатака које су добијали после сваког часа.

Исходи:

Праћењем презентација уз помоћ хендаута учимо да активно усвајамо садржаје. Очекује се да ученици, који су се претходно припремили решавајући истраживачке задатке, компетентно дискутују о приказаним садржајима. Тако, не само што уче о Холокаусту и пропаганди, него се мотивишу да активно, истраживачки сазнају материју којом се баве, коришћењем различитих извора. Будући да су садржаји презентација фокусирани на сферу културе, успоставља се корелација са до тада стеченим знањима из историје, историје уметности и књижевности. Овим путем негује се и вештина дијалога. Коначно, знања, па и она о Холокаусту, нужно развијају хуманистичку личност и штите човека од манипулације.

Спаљивање књига

9–10. мај 1933.

Спаљивање „непожељних“ књига и публикација у Берлину и другим универзитетским центрима

Након победе на изборима 1933, нацисти су систематски пленили и уклањали левичарске и „дегенерисане“ књиге и публикације. Радови Маркса, Енгелса, Розе Луксембург, Лењина и Карла Либнехта били су обухваћени том категоријом. До маја 1933. берлинска политичка полиција сакупила је петсто тона књига и периодике.

У ноћи између деветог и десетог маја студенти, симпатизери нацистичке партије, потпомогнути члановима СС и СА одреда, јавно су спалили те и књиге отете из универзитетских и градских библиотека Берлина и других градова. На мети су биле тзв. немачке књиге (оне које не одражавају прокламовани немачки дух) писаца: Хајнриха Хајнеа, Зигмунда Фројда, Томаса Мана, Ериха Марије Ремарка, Алберта Ајнштајна, Валтера Бењамина, Џека Лондона... Јозеф Гебелс је присуство том чину искористио да одржи говор следеће садржине:

„Ера екстремног јеврејског интелектуализма сада је завршена и успех Немачке револуције поново је усмерио немачки дух... [Ово спаљивање књига] је снажан и величанствен симболички чин, чин чијем рађању је сведок цео свет и који сведочи да су духовни темељи Новембарске Републике нестали... Осветљен овим пламеном, наш завет ће бити: Рајх, Нација и наш вођа Адолф Хитлер. Хейл! Хейл! Хейл!“

И књиге ових писаца биле су непожељне: Андре Жид, Франц Кафка, Хелен Келер, Хајнрих Ман, Марсел Пруст, Артуе Шницлер, Аптон Синклер, Стефан Цвајг, Емил Зола, Клаус Ман, Максим Горки, Бертолт Брехт...

Ломача је запаљена испред Хумболтовог универзитета на тргу Бабел (Bebelplatz).

Сто година раније, немачки песник Хајнрих Хајне написао је: „Тамо где се спаљују књиге, и људима је суђено да буду спаљени.“

Данас се на истом месту налази споменик. У равни тла је стаклена плоча која покрива малу собу са празним полицама за књиге. Наставници и студенти Хумболтовог универзитета (на којем су студирали Маркс, Лењин, браћа Грим, 22 добитника Нобелове награде и на којем је предавао Ајнштајн, пре но што је, бежећи пред нацизмом, прешао на Принстонски универзитет) спалили су, по Гебелсовом наређењу, 20.000 књига.

Споменик књигама великана људског духа сведочи да варваризам није победио.

Изложба дегенерисане уметности

1937.

Године 1927-37. биле су критичне за уметнике у Немачкој. 1927. формирано је Националсоцијалистичко друштво за немачку културу. Циљ ове организације био је да заустави кварење уметности и обавести народ о повезаности расе и уметности. Од 1933. термини јеврејски, дегенерисан и бољшевички постали су уобичајени при опису готово целокупне модерне уметности.

1937. нацистички званичници очистили су немачке музеје од радова које је Партија сматрала дегенерисаним. Међу хиљадама склоњених радова, 650 је изабрано за посебну изложбу Дегенерисане уметности (Entartete Kunst). Изложба је отворена у Минхену, а потом је обилазла још једанаест градова у Немачкој и Аустрији. Дела су била аљакано качена на зидове и окружена графитима и руком писаним белешкама које су неговале уметнике и њихова дела. Изложбу је видело преко три милиона посетилаца...

Неки од уметника

<http://members.fortunecity.com/jkharrell/>

- Марк Шагал
- Макс Ернет
- Георг Грос
- Алексеј фон Јављенски
- Василиј Кандински
- Пол Кле
- Оскар Кокошка

● Јасло Мохољи-Нај

- Пит Мондриан
- Георг Мухе
- Емил Нолде
- Оскар Шлемер
- Курт Швитгерс...

Георг Грос, 1927.

Макс Ернст, 1923.

Марк Шагал, 1913.

Макс Ернст, 1943/44.

Емил Нолде, 1913.

Кандински, 1911.

Кандински, 1939.

Улаз на изложбу је био бесплатан.

Својим присуством, политичка елита тадашње Немачке поручила је јавности шта су „праве“ вредности.

Кристална ноћ

9 - 10. новембар 1938.

- Хершел Гриншпан, немачко-пољски Јеврејин настањен у Паризу, од породице је примио писмо у којем га обавештавају о ужасима које су искусили током депортације. Тражећи излаз, током неколико наредних дана обраћао се Ернсту фон Рату, трећем секретару немачке амбасаде у Паризу, који није могао да помогне. У понедељак 7. новембра 1938. Гриншпан је пуцао Рату у стомак. Три дана касније (9. новембра) фон Рат је умро.
- Атенат на фон Рату послужио је као повод за отпочињање дивљачког насиља над Јеврејима широм Немачке. Иако под контролом нациста ово насиље је, захваљујући настојањима Јозефа Гебелса, било приказано као спонтани народни гнев. Наиме, партијски лидери јасно су схватили Гебелсову поруку и организовали погром познат као Кристална ноћ. У 1. 20 ноћу, 10. новембра 1938. Рајнхард Хајдрих шаље тајни телеграм свим полицијским управама са упутствима за поступање

хронологија

- После победе на изборима 1933. а као резултат антисемитских прогона, до 1938. Јевреји су практично у потпуности били искључени из друштвеног и политичког живота Немачке. Хаим Вејцман је 1936. написао да се свет изгледа поделио на два дела: на места где Јевреји не могу да живе и места где не могу да уђу.
- 28. октобра 1938. године 17.000 пољских Јевреја који су живели у Немачкој, ухапшени су и натерани да се врате у Пољску. Међутим, пољски граничари вратили су их, преко реке која дели две земље, назад. У овако безизлазној ситуацији људи су данима ходали, по киши и без хране. Коначно су смештени у избеглички камп на територији Пољске, у којем су услови били тако лоши да су неки покушали да побегну и врате се у Немачку, па су били убијени.

Порука СС-Групафхрера Хајдриха управама полиције од 10. новембра 1938.

Предмет: Мере против Јевреја, вечерас.

- а) Смеју се предузети само оне мере које неће угрозити немачке животе или имовину (на пример, паљење синагога само ако то не представља опасност од пожара за суседство).
  - б) Пословни простори и куће Јевреја смеју бити уништени, али не и олђачкани. Полицији је наређено да надзира извршење ових инструкција и да ухапси пљачкаше.
  - в) Треба предузети посебне мере у пословним квартовима, да би нејеврејски локали били по сваку цену заштићени од оштећења. (http://www1.yadvashem.org/about_holocausts/documents/part1/doc49.html)
- Непосредно по овим догађајима, млађи и зрелији јеврејски мушкарци били су хапшени и затварани, а потом пребацивани у концентрационе логоре.

Синагога у пламену, Зиген, 10. новембар 1938.

Синагога у пламену, Грензбах, 10. новембар 1938.

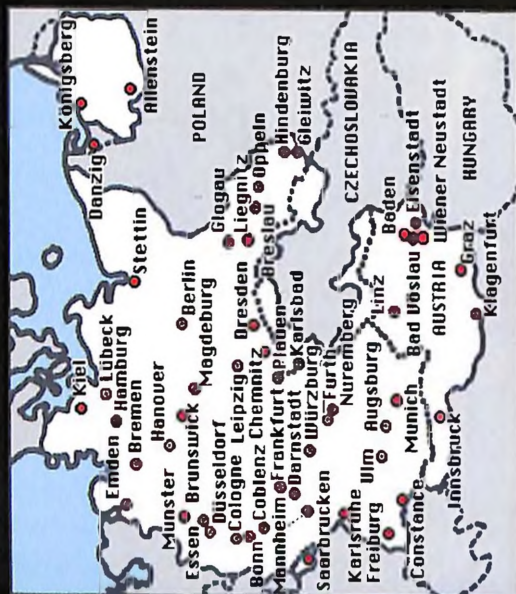

Немачка деца посматрају запељену синагогу у Куленжајму (10. новембар 1938)

Немци пролазе поред разбијеног излога јеврејске радње (10. новембар 1938)

Синагоге у Немачкој, уништене током Кристалне ноћи

Догађаји у Аустрији нису ништа мање ужасни. Већина (од 94) бечких синагога су потпуно или делимично уништене. Људи су излагани сваковрским понижењима. Неки су, на пример, присиљавани да рибљају калдрму док су их њихови пријатељи и суседи Бечлије кињили.

Репорт СС лидеру Хадриху након Кристалне ноћи садржи следеће податке:

-191 синагога је уништена, а 76 потпуно демолтирано;
-хашено је 100.000 Јевреја .

Иако тешко оштећена у Кристалној ноћи, Берлинска синагога је од потпуног уништења сачувана захваљујући шефу полицијског квартала Вилхелму Крицфелду. У кварту је служио до депортације Јевреја 1942. када се добровољно пензионисао. (Светлана Бојм, *Будућност носталгије*)

Синагога је реконструисана и служи као уметничка галерија.
Ars longa vita brevis

Холокауст

један аспект

Антимасонска изложба

У Београду је 22. новембра 1941. године отворена велика антимасонска изложба, која је упућивала на наводну јеврејско-масонско-комунистичку заверу, а праћена је великом антијеврејском пропагандом у штампи.

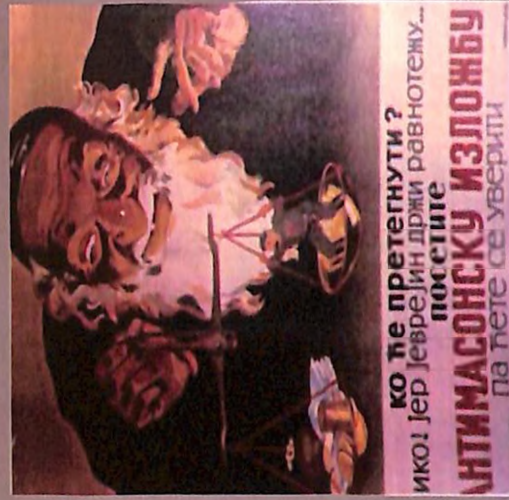
Изложбу су финансирале градске власти на предлог Ђорђа Перића, шефа Недићеве државне пропаганде, док су њени директори – Лазар Прокић и Лазар Кљујић, поред тога што су припадали истој служби као и предагач изложбе, били и истакнути чланови Љотићеве организације *Збор*.

Отварању изложбе присуствовали су и представници немачке власти. Према првим информацијама изложбу је видело десет хиљада Срба међу којима и генерал Милан Недић, да би за три месеца број посетилаца достигао 80.000.

Штампа је, преносећи поруку изложбе, сугерисала да је у складу са интересима *јеврејско-масонских интернационалиста*, који су се увек разилазили са интересима српског народа, лична судбина Јевреја управо онаква какву су заслужили.

Слике са плаката су већ биле коришћене, од 1937. до 1939. године у Немачкој и Аустрији, када је кружила изложба *Вечити Јеврејин*.

<http://slon.com/slobodna-objava-antimasonski.html>

његово оруђе.
демократија, мисонеруја
бомби-зам, капитализам

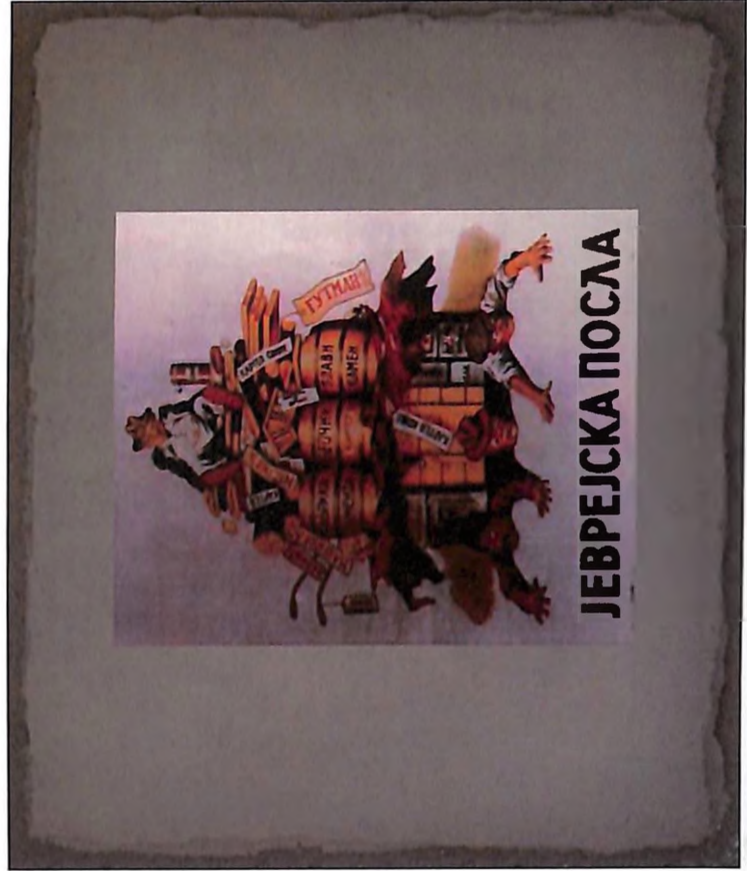
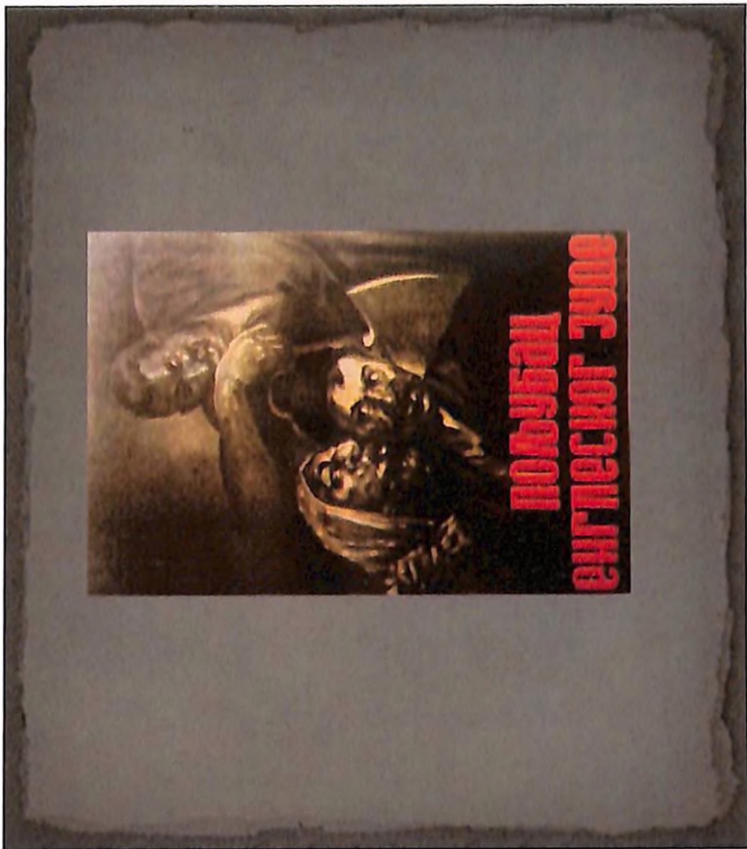

Сазнај!
КАКО ТО ОН ОСТАЈЕ

КАКО ТО?!.....
КОД БОЛШЕВИКА
ЈЕВРЕЈИМА ЈЕ ДОБРО!
"КОД ПЛУТОКРАТА
ЈЕВРЕЈИМА ЈЕ ДОБРО!
ЗАШТО?
ЗАТО, ЈЕР СУ БОЛШЕВИЗАМ
И ПЛУТОКРАТИЈА
ЈЕВРЕЈСКА ДЕЛА!

У спомен на
антимасонску
изложбу, почетком
1942. године издате
су поштанске марке.

Епизод

III

Како су се нацистичке идеје о
супериорним и инфериорним
народима и расама одразиле на
прилике у Србији

- Први логор који су нацисти успоставили у Србији звао се *Топовске шупе*. Тај логор постојао је од краја августа до октобра 1941. године. Иако су званични подаци уништени, процењено је да је кроз њега прошло око 5.000 људи. У *Топовске шупе* довођени су Јевреји и Роми из Београда и Баната, одакле су вођени на стрељање у Кумодраж, на Бежанију у Јајинце и на Сајмиште.

- Логор *Сајмиште*, *Јеврејски логор* или логор *Земун* налазио се на делу Београда где је био сајамски простор од 15.000 м². Сајамски простор постао је логор октобра 1941. Током рата логором је управљао немачки СС. У почетку је логор био само за српске Јевреје, да би се касније проширио и на друге, политичке осуђенике, као и на антифашистичке борце оба покрета отпора. За време окупације близу 32.000 Срба и 8.000 Јевреја је умрло у том логору или је стрељано у Јајинцима.

<http://www.open.ac.uk/socialsciences/semin/index.php>

• У Музеју Холокауста Јад Вашему (<http://www.yadvashem.org/w/en/about/about.asp>), у Јерусалиму, на списку људи који су проглашени праведницима међу народима (<http://www.yadvashem.org/heb/site/righteous.pdf> www.yadvashem.org/heb/site/righteous.pdf) налазе се имена, њих више од 120, из Србије. Један од њих је и Новосађанин др Душан Јовановић.

30. октобра 2007. године др Душан Јовановић је примио медаљу *Праведника међу народима*. Тада су постхумно одликовани и Андрија Латал, Петар Жанковић, Клара Бајић те Слободан и Миленка Кнежевић.

*Ко спасе један
људски живот,
као да је спасао
читав свет.*

Mishnah, Sanhedrin 4:5

МАТЕРИЈАЛ ЗА УЧЕНИКЕ

Година 1933.

- 30. јануар:** Хитлер постаје канцелар (председник владе).
- 22. март:** Основан логор Дахау.
- 1. април:** Бојкот јеврејских радњи и послова које воде Јевреји.
- 9–10. мај:** Нацисти спаљују хиљаде антинацистичких књига јеврејских аутора и „дегенерисане” књиге.
- 14. јули:** Насилна стерилизација немачких грађана рођених са инвалидитетом.
- 13. септембар:** Расна теорија у немачким школама.

Година 1934.

- 30. јуни:** Ноћ дугих ножева.

Година 1935.

- 31. мај:** Немачка војска постаје потпуно аријевска („расно чиста”).

Година 1936.

- 17. јуни:** Химлер постављен за шефа полиције
- 16. јули:** Почиње Шпански грађански рат.
- 1. август:** У Берлину почињу Олимпијске игре.

Година 1937.

- 13. септембар:** Јеврејима објављено да ће бити изузети од „заштитних мера” притвора уколико емигрирају.
- 21. октобар:** Химлер објављује да ће сваки јеврејски емигрант који се врати у Немачку бити послат у концентрациони логор.
- 5. новембар:** Немачкој армији наређено је да се припрема за рат.

Година 1938.

- 13. март:** Аншлус: Рајх анектира Аустрију.
- 26. август:** У Бечу отворена Јеврејска емигрантска канцеларија.
- 27. септембар:** Јеврејским адвокатима забрањен рад.
- 29. септембар:** Минхенски споразум: Енглеска и Француска признале немачку анексију делова Чехословачке.
- 5. октобар:** Пасоши немачких Јевреја обележени словом „Ј”.
- 6. октобар:** Немачка анектира Судетску област.
- 28. октобар:** 17.000 Јевреја пољског порекла избачено из Немачке у Пољску. Већина њих интернирана у логор Збасзун, пошто Пољска није била спремна да их прими.
- 7–10. новембар:** Афера Гриншпан и Кристална ноћ.
- 10. новембар:** Италија усваја антисемитске расне законе.
- 15. новембар:** Јеврејска деца искључена из немачких школа.

Холокауст: Холокауст (на хебрејском *Шоа*), означава планирано и систематско уништење европских Јевреја, које су нацисти спроводили током Другог светског рата.

Нацисти: Изворно, припадници Националсоцијалистичке немачке радничке партије. Израсли су из екстремног десничарског антисемитског крила Немачке радничке партије. Партија је функционисала на принципу неприкосновеног вође (фирера), а утемељена је на екстремно антисемитској и расистичкој идеологији.

Кристална ноћ: *Кристална ноћ* или *Ноћ сломљеног стакла* је погром који су над Јеврејима извршили нацисти 9–10. новембра 1938. Назван је тако због излупаних стакала јеврејских радњи и храмова.

Збор: Екстремно десничарска политичка организација Димитрија Љотића, блиског сарадника немачког окупационог режима у Србији од 1941–1944.

Интернационалисти: Појам који у негативном значењу користе нацисти да би означили сопствене непријатеље (левичаре и оне који нису Немци, те не могу бити следбеници националсоцијалистичке идеологије утемељене на расној теорији крви и тла).

Вечити Јеврејин: Немачки назив за лик *Лушајуће Јеврејина* из средњовековног фолклорног наслеђа. Такође, име нацистичког филма који пропагира антисемитизам.

Супериорна раса: Расистичка подела човечанства на супериорне и инфериорне, којима супериорни управљају.

Коначно решење: *Коначно решење јеврејског питања* је нацистички план систематског уништења европских Јевреја.

Логор: Место где су нацисти присилно одводили Јевреје и друге које су обележили као непријатеље Рајха (Роми, Словени, политички противници, особе са инвалидитетом, хомосексуалци...). Иако су цинично називани радним логорима, то су били логори за уништење.

Јад Вашем: Меморијални центар у Јерусалиму, посвећен шестомилонским жртвама Холокауста. Основан је 1953. године и обухвата музеј, збирку архивских докумената, библиотеку, Салу имена (где је до сада записано 3,2 милиона имена жртава Холокауста) и истраживачко-образовни центар.

Праведник међу народима: Одликовање које Јад Вашем додељује нејеврејима који су, иако свесни животне опасности којој се излажу, активно помогли у спасавању Јевреја током Холокауста.

- 1. час:** Размислите о симболици чина спаљивања књига. Истражите и забележите све што можете да сазнате о спаљивању књига (ко је спаљивао књиге, зашто...). Знате ли некога ко је спалио књигу?
- 2. час:** Обновите знања која имате о европској модерној и авангардним покретима. Потражите репродукције Марка Шагала, Макса Ернста, Емила Нолдеа, Оскара Кокошке, Василија Кандинског, Пола Клеа...
- 3. час:** Размислите о појави рушења и спаљивања богомоља. Знате ли за такве случајеве? Да ли сте видели неку срушену богомољу или другу грађевину? Шта мислите о особама које разбијају излоге?
- 4. час:** Подсетите се значења следећих појмова: стереотип, гротеска, предрасуда, култура, масовна култура, пропаганда, манипулација.

ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ